

Mələmdür ki, həyatının özəlindən günümüzcən ötən çağları nəşriyyat-poliqrafıya sahəsi, mətbəə işi ilə bağlı olub. Bu da mənə imkan verib ki, söz adamları ilə, xalqımızın görkəmli sənət adamları ilə six ünsiyətdə olum. Onların kitablarının çapı ilə bağlı yaşadıqları hissələri, duyğuları, həyəcanları müşahidə imkanım məhz elə işləmə bağlı olub. Mələmdür ki, söz-sənət adamları çox həssas olur. Hətta ilk qarşılaşmada qeyri-səməmi bir münasibət gördəndə belə çətin hallar keçirirlər. Küssüb gedəni də olur, inciyəni də olur. Xüsusilə mümkün olmayan arzularmaq münasibətlərdə daha çox gərginlik yaradır. Üstəlik Sovet dövrünün sərt qadağaları mühitində müəlliflərin yazdıqlarının hamısını reallaşdırmağa kömək etmək olmurdu.

Sevda Əlibəylinin cəfakəş bir qələm sahibi olduğunu artıq dəfələrlə demişəm. Onun yaradıcılıq yolu daha çox dövrünün insanları ilə təmasdan qaynaqlanıb. "İlk poliqrəfi alim" sənədli romanı, "Bəyaz gecənin qızları" publisistik hekayələri, eləcə də, görkəmli şərqşünas alim, şair Malik Qarazadənin zəngin həyat və yaradıcılıq fəaliyyətini özündə ehtiva edən "Bilsəm ki, həyatda izim qalıbdır"... kimi kitabları onun yaradıcılıq şöqündən xəbər verir. Təbiətən qədərbilənliyi onu yaradıcılıq yolunda hər cür cəfaya dözməyə təhrək edir. Elə adını kəkdijim axırncı kitabında da Sevda Əlibəylinin böyük zəhmətindən nəyə qadir olduğunu görə bilirəm. Bu yerdə bir məqama da diqqəti cəkmək istədim. Əgər Sovet dövrünün sərt qadağaları olmasaydı, geniş oxucu aləmi Malik Qarazadəni təkcə alim kimi yox, həm də çox həssas qəlbli bir şair kimi tanıya bilərdik, sözünü-sənətini ədəbi tənqid qədərincə dəyərləndirməli olardı. Elə Sevda Əlibəylinin özünün də yaradıcılığının ilk çağları belə bir sərtliklə az qarşılaşmayıb.

Malik Qarazadəni yaxşı tanıyırdım. Əlbəttə, elmi-ədəbi uğurları mətbuatda nə qədər görünürdüsə, bir o qədər tanıyırdım. Onunla şəxsi münasibətim six ünsiyət səviyyəsində olmayıb. Amma bizim cənub bölgəsində - Lənkəranda, doğma adamların yığıncalarından ötrü də olsa, görüşmüşük. Qısa söhbətlərimiz də olub. Bakıda da müxtəlif tədbirlərdə qarşılaşırıq. Hörmətli salam-kələmimiz də ki, öz yerində. Amma Malik Qarazadə ilə mənəvi dostluğumuzun əsasını Sevda Əlibəylinin böyük cəfakəşliklə həvəyləyib ərsəyə gətirdiyi "Bilsəm ki, həyatda izim qalıbdır" kitabı qoydu.

Kitab 7 il bundan əvvəl bizim mətbəədə çap olunmuşdur. Lap keçmişdən gəlmə vərşidimdir; mətbəəyə təqdim olunan hər bir kitabı diqqətlə, müxtəssis gözü ilə nəzərdən keçirirəm. Lazım gələndə ayrı-ayrı hissələri oxuyuram. Müəllif məramının hansı ideya üzərində kökləndiyini duymağa çalışıram. İnsanların mənəvi mühitinə zərərli təsir göstərə bilən, vətən əmalının ziddinə gedən kitabları birmənalı şəkildə geri qayıtıram. Səz yox ki, Malik Qarazadənin də haqqında yazılmış kitabı diqqətlə nəzərdən keçirdim. Bu kitab mənim üçün bir çox cəhətdən maraqlı oldu. Əvvəla, dostluq münasibəti qura bilmədiyim, ancaq tanıdığım bir insani indi daha yaxından tanımaq imkanı qazanmışdım. Bir də ki, axı bu kitabın ayrı-ayrı səhifələrində uşaqlığın keçdiyi doğma yerlərin isti nəfəsini duyurdum. Tanış adlar, tanıdığım nəsilər, vurğunu olduğum doğma yerlərin təbiəti bir-bir gözələrimin önündən keçirdi.

Bu kitab quruluşuna görə kifayət qədər fərqlidir. Əslində bu kitabda 3 kitabın mahiyyəti cəmlənib. Birincisi, Sevda Əlibəylinin həssaslıqla qələmə aldığı sənədli povesti ayrıca bir əsər kimi diqqəti cəlb edir. Doğrudur, müəllif öz əsərə ad verməyib. Bu əsəri o sərti olaraq müəllifdən adı ilə təqdim edir. Gö-

rünür, Sevda Əlibəyli kitabı hazırlayarkən mənətin əvvəlinə elə "Müəllifdən" qıfı ilə kiçik bir mətn yazmaq istəyib. Ancaq onun Malik Qarazadəni yaxşı tanıması, həyatını öyrənməsi sözünü şəxələndirib. Müraciət etdiyi obrazı daha yaxından tanımağa çalışıb. Beləliklə, 64 səhifəlik çox maraqlı bir povest ərsəyə gəlib.

Sevda Əlibəyli yeri gəldikcə öz povestində Malik Qarazadəni əhatə edən mühiti də canlandırır. Onun görkəmli alimlərlə ünsiyətini çox maraqlı epizodlarla təqdim edir. Əsərinin daha canlı və maraqlı alınmasının bir səbəbi də onun Malik Qarazadənin məktublarından, şeirlərindən həyatının müxtəlif məqamlarına işıq tutan əlyazma və sənədlərin təqdimindən də cəkmimdir. Beləliklə, biz Azərbaycanın görkəmli bir ziyalısının dolğun həyatını görmək, onu

Malik, bir sınaqdır ömür cahanda, Onu boş keçirmə, durma bir an da. Şad ollam dünyadan köçən zamanda Bilsəm ki, həyatda izim qalıbdır.

SEVDA ƏLIBƏYLİNİN MALİK QARAZADƏ SEVDASI

yaxından tanımaq imkanı qazanırıq. Müəllif əsərini adi ünsiyət mərhələsindən başlayır. Elə ilk səhifələrdə, oxucuda maraqlı oyadır: "2006-cı ilin avqust ayında ilk və son görüş. Məni canlı Malik Qarazadə ilə bağlayan yalnız bir-iki saatlıq yay axşamı... Yazacağam bir yazı ilə əlaqədar onunla da görüşməliydim. Lənkəranda "apteki Məmməd" kimi məşhur olan qaynatasığıldə qonaq idim. Qaynatası bizim ən sevimli sinif müəllimlərimizdən olan Gülsüm müəllimə evdə idi. Malik müəllim ömür-gün yoldaşı Səvbət xanımla İstis pansionatına getmişdi. Firsətdən istifadə edib Gülsüm müəllimə ilə məktəb illərinə qayıtmışdıq... İstisudan qayıtdılar. Söhbətəlişib qeydlərimi götürdüm. Yolumuz o qədər uzaq olmasa da, məni oğlum Toğrulla atam evinə gətirdi. Biz də atam evində qonaq idik. Bir də qayıtmayacaq o yay axşamının tarixini "Vicdanın hökümü" kitabında əbədiləşdirdi mənim üçün.

2008-ci ilin soyuq qış günündə dünyasını dəyişməsi xəbəri onu tanıyıb sevnələrin hamısını sarsıtdı, hamısını üşütdü". Müəllif əsərini zirvədən başlayır. Bir ömrün, bir həyatın cismən sənən işığı ilə başlayır. Özü də bu işığın cismən sənəsi ilə yeni bir həyatın başlanğığını inamı da sözünün davamı ilə bildirir.

Sevda Əlibəylinin bu qeydlərindəki "üşütdü" ifadəsinin yaratdığı təəssüflü duymamaq mümkün deyil.

İnsan həyatı belədir; nə qədər yaşayır yaşasın, yenə də yaşamaq həvəsi insanın təbiətindən silinib getmir. Xüsusilə sevnən, duyulan bir insan olanda

onun dəyərli həyatının mənasını başqaları yaxşı biləndə bu təəssüf onu tanıyanların hamısına sirayət edir. Ona görə də biz şair demişəkən, insanlara sağlığında qiymət verməyi bacarmalıyıq. Əslində elə Sevda Əlibəyli də bu məqamı nəzərdə tutaraq sözünə davam edir: "Nə yazıq ki, lazımı adamlarla vaxtında görüşməyə ləngiyirik. Saf insan, pak əqidə və iman sahibi, bütün ömrünü həsr etdiyi müəllimlik sənətinin ləyaqətini uca tutan Baki Dövlət Universitetinin professoru Malik Qarazadə haqqında vəfatından altı il sonra kitab yazıram. Xatirələr kitabında o, yenidən doğulur, əməlləri dil açıq. Yenidən doğulur - əbədi və hamımızın olmaq üçün..."

Bayaq elə bunu nəzərdə tuturdum. Yəni Sevda Əlibəyli inamla bildirir ki, bu dünyadan gədənlerin ruhu onların yaxşı əməllərində yaşayır. Həmin yaxşı əməllər cəmiyyət üçün, insanlar üçün faydalı izlər davam etdikcə, yaşadıqca həmin insanın özü də zaman-zaman bizim həyatımıza qayıdır. Biz onu daha yaxından tanıyır, daha yaxşı qavrayır, kimliyini daha inamla təqdir edirik.

Sevda Əlibəylinin böyük zəhmət bahasına ərsəyə gətirdiyi kitab birinci növbədə onu bir şair olaraq, özü də həyatın dərin qatlarına müşahidələri ilə nüfuz edə biləcək bir poeziya ustası gücündə göstərir. Sevda Əlibəylinin təqdimində Malik Qarazadənin şair obrazı onun öz misralarında daha aydın görünür:

İlahi, əcəldən aman ver mənə!
Hələ deyilməmiş sözüm qalıbdır.
Axı doymamışam gözəl həyatdan,
Mənim bu dünyada gözüm qalıbdır...

Malik, bir sınaqdır ömür cahanda, Onu boş keçirmə, durma bir an da. Şad ollam dünyadan köçən zamanda Bilsəm ki, həyatda izim qalıbdır.

miş bir sənətkarın özündən sonra həm yaradıcılığı, həm də onu tanıyanların xatirələri kifayət qədər dolğun məlumat verir. Ona görə də Sevda Əlibəyli inamla deyir ki, Malik Qarazadə öz yaradıcılığı və parlaq xatirəsi ilə taniyanların qəlbində bundan sonra da sevgi ilə yaşayacaq.

Müəllifin Malik Qarazadəni tanıyan çoxlu adamların xatirə və düşüncələrinə meydan verməsi yeknəsəqlik yaratmır. Bizi daha çox inandırır ki, o, dövrünün görkəmli zəka adamları tərəfindən həmişə yüksək əyarlə dəyərləndirilib: "Akademik Vəsim Məmmədəliyev danışıq: İnsan haqqı dərk edəndə qorxu hissi olmur canında. Malik müəllim Allahın sevimli bəndələrindən idi Allah-təala hər cəhətdən istedad vermişdi ona. Ərəbşünaslığı, müəllimlik, alimlik, imanı, etiqadı yerində olan adam idi. Azərbaycanda Avropa tipli ərəbşünaslığın binasını qoyan, hamımızın ustadı Ələsgər müəllimin ən sevimli tələbələrindən idi. Ələsgər müəllimin təşəbbüsü ilə 1961-ci ildə İraqda, Bağdadda birlik təhsil almaq üçün ezam olunub. Sovet dövründə bu, ilk təcrübə idi. Bu xoşbəxtlik də Malik müəllimə nəsihət olmurdu. Bu adam yorulmaq bilmədən işləyirdi. Məşhur bir klassik şairimiz olub - Dilsuz. Onun ərəb əlifbası ilə basılmış kitabının transliterasiyası Azərbaycan dilində verdi. Mən də rəy yazdım. Yaxşı ki, çapını gördü. "Ərəb dilində hal cümlesi" son məqalələrindən idi". Görkəmli ilahiyatçı, ərəbşünas alim Vəsim Məmmədəliyevin nitqindən alınmış bu məlumatlar Malik Qarazadəni xalqımız üçün böyük işlər görmüş görkəmli alimlərlə bir sırada təqdim edir.

Akademik Tofiq Hacıyev isə sanki həmin fikirləri davam etdirir: "onun şəxsiyyətində Quranın, islamın tələb etdiyi əlamətlər yüksək səviyyədə təmsil olunurdu. İlahiyyəti necə mükəmməl bilirdi. Yaxşı ki, universitetimizdə İlahiyyət fakültəsi açıldı. Dillər kafedrasına rəhbərlik edirdi... Bir lüğət üzərində birgə fəaliyyətimiz sayəsində onun hətərəfli biliyi, geniş dünyagörüşü məlik olduğunun şahidi oldum". Tofiq Hacıyevin səməmi qeydləri də bizi inandırır ki, Malik Qarazadə mənəviyyət xəzinəmizin dərin sirlərinə bələd olan bir alim kimi özünün əməli borcunu əlmimizdən əsirgəməyib.

Şərqşünas Elxan Əzizov da maraqlı düşüncələrlə Malik Qarazadəni xatırlayıb: "Malik Qarazadə mənim ən sevimli və unudulmaz müəllimlərimdən olub. Dərs zəmanə çox sərt və tələbkər idi. Öyrətdiyini tələbdən almayınca əl çəkir rahatlıq tapmazdı. Dərsdən sonra duzlu yumur və zarafatlarıyla hər birimizin dostu idi. Bu gün bütün yetirmələri onun sərtliyi və tələbkərliyinin "çöreyini yeyirlər". Şərqşünas Elxan Əzizovun bu qeydlərində isə biz Malik Qarazadəni vicdanlı bir müəllim, ustad pedaqoq kimi görürük.

Sevda Əlibəyli doğru deyir. Malik Qarazadə kimi ziyalılar öz izləri ilə təzəndə həyatımıza qayıdır. Onu da deyim ki, Malik Qarazadə həm də elə Sevda Əlibəylinin "Bilsəm ki, həyatda izim qalıbdır" kitabı ilə həyatımıza qayıdır. Belə insanların həyatımıza qayıtması dövrümüzü, cəmiyyətimizi və bir sözlə, hər birimizi daha da zənginləşdirir.

Görünür, həyatın dəyəri də yenidən qayıdıqla daha çox bağlıdır.